

Amerigo

Het verhaal achter een
historische vergissing

Stefan Zweig

Uit het Duits vertaald
en van noten voorzien
door Bart van Kreeel

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoud

7	Amerigo
10	Historische context
26	Onsterfelijk door tweeëndertig bladzijden
42	Een wereld krijgt haar naam
58	De grote strijd begint
77	Documenten duiken op
88	Wie was Vespucci?
113	Namenlijst
123	Noten

Amerigo

Aan wie heeft Amerika zijn naam 'Amerika' te danken?

'Aan Amerigo Vespucci*,' zal ieder schoolkind je zonder aarzeling kunnen zeggen.

Maar een tweede vraag is zelfs voor volwassenen al veel lastiger te beantwoorden, namelijk de vraag waarom dit werelddeel juist naar de voornaam van Amerigo Vespucci werd vernoemd. Omdat Vespucci Amerika ontdekte? Dat is gewoon niet zo! Omdat hij als eerste, niet op een van de eilanden voor de kust, maar op het eigenlijke vasteland, voet aan wal zette dan? Ook daar is geen sprake van, want dat deden Columbus en Sebastian Cabot als eersten. Misschien dan omdat hij loog dat hij wel de eerste was? Vespucci heeft van dat feit nooit bij welke officiële instantie dan ook melding gemaakt. Heeft hij als geleerde en cartograaf die naam voor het land dan uit een soort eerzucht geopperd? Nee, dat heeft hij nooit gedaan en tijdens zijn leven heeft hij waarschijnlijk nooit iets van die naamgeving geweten. Maar als dit dan allemaal niet zo is, waarom werd dan toch juist zijn naam vereeuwigd, waarom viel juist hem die eer te beurt? Waarom heet Amerika niet Colombia, maar Amerika?

* Voor namenoverzicht zie p. 113

Hoe dat zo is gekomen is een raadsel en de som van toevalligheden, vergissingen en misverstanden. Hoe kan het dat iemands voornaam op grond van een reis die hij nooit gemaakt heeft en waarvan hijzelf ook nooit beweerd heeft die gemaakt te hebben, voor eeuwig eervol en luisterrijk gekoppeld werd aan het vierde werelddeel op onze aarde? Al vier eeuwen roept deze naamgeving zowel verbazing als ergernis op. Steeds weer wordt Amerigo Vespucci ervan beschuldigd die eer door middel van ondoorzichtige en duistere praktijken geraffineerd naar zich toegetrokken te hebben. Steeds weer nieuwe geleerden en instanties bogen zich over het mogelijke ‘bedrog op grond van een valse voorstelling van zaken’. De ene groep sprak Vespucci vrij, een andere groep veroordeelde hem tot eeuwige schande en des te stelliger zijn verdedigers hem vrijpleitten, des te feller betichtten zijn tegenstanders hem van leugens, bedrog en diefstal. Vandaag de dag kan met deze polemieken en alle daarmee gepaard gaande hypothesen en bewijzen pro en contra al een hele bibliotheek gevuld worden. Voor de ene partij is de peetvader van Amerika een *amplificator mundi**, een eminent geleerde en grensverleggende ontdekkingsreiziger, voor de andere partij is hij de grootste charlatan in de geschiedenis van de geografie.

En wie heeft er gelijk? Of voorzichtiger geformuleerd: welke opvatting ligt het dichtst bij de waarheid, is het meest waarschijnlijk?

* Voor noten zie p. 123

De 'zaak Vespucci' is tegenwoordig allang niet meer het exclusieve domein van professionele geografen en filologen. Het is een schaakspel geworden waar iedere geïnteresseerde zich aan kan wagen en bovendien is het een erg overzichtelijk spel, omdat het gespeeld wordt met de weinige stukken die worden opgesteld op basis van het kleine literaire *Opus Vespucci*² dat, inclusief alle documenten, zo'n veertig à vijftig pagina's omvat. Daarom leek het mij geoorloofd dat ook ik de betreffende stukken nog een keer op het bord zet in een poging om die historische partij met al zijn verrassende zetten en misrekeningen in detail met u door te nemen.

De enige eis waar de lezer aan moet willen voldoen, is dat hij alle kennis waarover hij dankzij de moderne geografie en cartografie beschikt, vergeet en op zijn innerlijke werelddol het bestaan van Amerika in welke vorm of voorstelling dan ook volledig uitwist. Alleen iemand die in staat is zich dat donkere, onzekere gevoel uit die tijd eigen te maken kan zich de verrassing en het enthousiasme indenken dat destijds heerste toen de eerste contouren oprezen van een onvermoeide wereld uit een tot dan toe oeverloze oneindigheid. En waar de mens iets nieuws ontdekt, wil hij dat benoemen. Als hij ergens enthousiast over is, wil hij het uitjubelen. Dus toen op een dag een toevallige wind opeens een naam met zich meevoerde, was dit een geluksdag. Zonder zich verder af te vragen of die naam nu juist was of niet, namen de mensen het welluidende, gracieuze woord over en heetten zij hun nieuwe

werelddeel welkom met zijn nieuwe, eeuwige naam:
Amerika.

Historische context

A.D. 1000. Er hangt boven het Avondland³ een benauwde, lethargische sfeer. De ogen zijn te vermoeid om alert om zich heen te kunnen kijken, de zintuigen te uitgeput om opgewonden en nieuwsgierig te reageren. De menselijke geest is verlamd als na een levensbedreigende ziekte en wil niets meer van de wereld om zich heen weten. En nog vreemder: zelfs wat men aan kennis vergaard heeft, is op onbegrijpelijke wijze verloren gegaan. Lezen, schrijven en rekenen is men verleerd en zelfs de koningen en keizers in het Avondland kunnen een document niet meer met hun eigen naam ondertekenen. Wetenschappen zijn gemummificeerd tot theologische dogma's, de menselijke hand is niet meer in staat het eigen lichaam weer te geven in schilder- en beeldhouwkunst. Overal is het landschap zover je kan kijken als het ware in dichte mist gehuld. Reizen doet men niet meer, van vreemde landen weet men niets. In burchten en steden verschanst men zich tegen de barbaren die keer op keer vanuit het oosten binnen willen dringen. Het is een bekrompen, in het duister gehuld leven, een leven zonder moed – boven het Avondland hangt een benauwde, lethargische sfeer.

Soms schemert er in dat zware, benauwende sluimerbestaan een onzekere herinnering aan een wereld

die ooit anders was, uitgestrekter, kleuriger, lichter en bezielder, een avontuurlijke wereld waarin van alles gebeurde. Ooit liepen er door al die landen toch wegen, waarover Romeinse legioenen marcheerden met in hun kielzog de lictoren⁴ en daarachter de vertegenwoordigers en bewakers van recht en orde? Leefde er niet ooit een Caesar, veroveraar van zowel Egypte als Brittannië, voeren triremen⁵ niet naar landen aan de andere kant van de Middellandse Zee, waar zich nu geen schip meer waagt uit angst voor piraten? Was ene koning Alexander niet doorgedrongen tot in India, dat legendarische land, en was hij niet via Perzië weer naar huis teruggekeerd? Waren er niet ooit wijze mannen die de sterren konden lezen, die wisten hoe de aarde eruitzag en die het geheim van de mensheid kenden? In boeken zou je daarover moeten kunnen lezen, maar die zijn er niet meer. Je zou vreemde landen moeten kunnen bezoeken, maar wegen ontbreken. Die oude tijd is voorbij en misschien was het slechts een droom.

En waar zou je je eigenlijk druk om maken? Waarom zou je nog een keer al die inspanningen leveren waar alles toch op zijn einde loopt? In het jaar 1000, zo luidt de profetie, zal de wereld vergaan. God heeft de mensheid veroordeeld omdat zij in zonde leeft, verkondigen priesters vanaf de kansel en de eerste dag van het jaar 1000 zal de grote dag des oordeels zijn. In paniek verscheuren mensen hun kleren en met brandende kaarsen in de hand vormen ze grote processies. Boeren verlaten hun akkers, rijken verkopen hun be-